

ON BEŞ YILIN BİLANÇOSU: ÇELİŞKİLER YUMAĞI

Metin ÇULHAOĞLU*

Öz: Yazı, iktidarda 15'inci yılını tamamlamış bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) Türkiye'nin siyasal yaşamındaki öncülleriyle ilişkilerini süreklilik ve kopuş kavramları bağlamında değerlendirmekte, bugün gelinen noktada bu iktidarı yaşadığı çelişkilerle birlikte karşısındaki muhalefetin sorunlarına değinmektedir.

Anahtar sözcükler: Adalet ve Kalkınma Partisi, süreklilik ve kopuş, kapitalizm, demokrasi, emperyalizm, küresel entegrasyon, çelişki

Balance Sheet of 15 Years: Ball of Contrasts

Abstract: The article analyses the 15 years of rule in government of the Party for Justice and Development in the context of continuity and rupture with its predecessors in Turkish political life and addresses contrasts of the ruling party together with the problems of its opposition.

Keywords: Party for Justice and Development, continuity and rupture, capitalism, democracy, imperialism, global integration, contrast

Bir yıl daha geride kalıyor ve geride kalan yıllarla birlikte AKP iktidarı Türkiye'de on beşinci yılını doldurup on altıncı yılına girmiş bulunuyor.

Türkiye'de çok partili siyasal yaşama geçilmesinden bu yana en uzun süren siyasal iktidardır.

İktidarda on beş yıl, bir bilanço çıkarılması açısından fazlasıyla yeterli olsa gerek. Kuşkusuz, böyle bir bilanço iç siyasal gelişmelerin yanı sıra ekonomiden kültür ve sanata, dış politikadan gündelik yaşama kadar uzanan geniş bir yelpazede çıkarılabilir. Bu yazıda söz konusu alanların hepsine girmek yerine ülkenin genel siyasal ve ideolojik profiline, on beş yıllık AKP iktidarı döneminde bu profilde nelerin değiştiğine odaklanmaya çalışacağız.

Süreklilik ve kopuş: Nerede ne kadar?

Kuruluş siyaset sahnesinde yerini aldığı tarih itibarıyla bakıldığında AKP 21'inci yüzyıla ait bir siyasal oluşumdur. Gerisinde, kritik ilk dönemeç olarak 1908 yılının belirginleştiği koskoca bir 20'inci yüzyıl vardır.

Bu çağ hatırlatmalarının amacı, Türkiye'de siyasal düşüncenin hakkını vermekte yer yer güçlük çektiği, bu arada AKP'nin siyaset-ideoloji haritasında yerine oturtulması açısından bizce büyük önem taşıyan "süreklilik-kopuş diyalektiğinin" kapisını aralamaktır.

Kimi açıklamalara göre AKP, ülkede yüzyılın başlarında ortaya çıkan Hürriyet ve İtilaf siyasetinin ve onun daha sonra Demokrat Parti, Adalet Partisi, ANAP, DYP kimliğiyle sahneye çıkan sürdürücülerinin doğrusal bir uzantısı (süreklilik) sayılmalıdır. Başka değerlendirmeler

ise AKP'nin böyle bir mirasın temsilcisi olduğunu kabul etmekle birlikte "kopuş" ögesine vurgu yapmaktadır. Denmektedir ki, on beş yıllık AKP iktidarının icraatı ve söylemleri, kendi geleneğini de sıçrayarak aşan, onların çok ötesine geçen bir kopuşa işaret etmektedir.

Biz, bu iki yaklaşımı kutuplaştırarak birini ya da diğeri benimsene gibi bir zorunluluk olmadığı kanısındayız.

Siyaset ve ideolojiyi de kapsamak üzere toplumsal süreçlerde süreklilik ve kopuş ögeleri mutlaka ait oldukları bütünsellik içinde değerlendirilmelidir. Bu bütünselliğe, belirli bir dönemin dünya-tarihsel eğilimleri de dâhil edilmelidir.

Örneğin "Kemalizmi" bir ideoloji olarak kabul edip böyle ele aldığımızda, "içerden" ve dar bir bakışla 1930'ların, 1960'ların, 1980'lerin ve 1990 sonrasının Kemalizminde bulabileceğimiz "farklılıklar" bir yerden sonra fazla anlam taşımayacaktır. Oysa bütünsel olana baktığımızda 1930'ların, 1960'ların ve 1980 sonrasının dünyasında birbirinden önemli ölçüde farklılaşan genel eğilimler ve yönelimlerle karşılaşırız. Dolayısıyla, örneğin 1930'ların Kemalizmi ile 1980 sonrasının Kemalizmi arasındaki süreklilik ve kopuşları ancak dünya-tarihsel olana referansla değerlendirebiliriz.

Aynı yöntemsel yaklaşımla Hürriyet ve İtilaf'tan günümüz AKP'sine uzanan çizgiye baktığımızda, muhafazakârlık, İslamcılık, gelenekçilik, popülizm, milliyetçilik gibi ideolojik ögelerin kendi özsel farklılıkları ötesinde dünya ölçeğindeki genel eğilimlere oturduğunu, bu eğilimlerle yeniden belirlenip nihai

* Toplum ve Hekim Danışma Kurulu Üyesi

şeklini öyle aldığını görürüz. Bu durumda, Türkiye’de 20’inci yüzyıl başından günümüze uzanan tarih kesitinde sağ ideolojinin şekillenmesinde etkili olan üç dünya-tarihsel dönemden ve üç temel paradigmadan söz edilebileceğini düşünüyoruz:

Modernleşme, sanayileşme-kalkınma ve entegrasyon (dünya sistemiyle).

Üç temel paradigma açısından baktığımızda, Türkiye’deki sağ siyaset-ideoloji çizgisi ilk dönemde “batılılaşma” olarak tanımladığı modernleşmeye karşı bir zemine oturmuştur. Sağ, bu dönemde önerici olmaktan çok tepkicidir. Modernleşme çabalarının, ülkeyi ve toplumu ait olduğu dünyadan, bu dünyanın gelenek ve değerlerinden koparmaya yönelik olduğunu ileri süren bir muhafazakârlığı temsil etmektedir.

Ancak, ülkede meta ilişkilerinin gelişmesi ve kapitalist üretim tarzının giderek yerleşmesiyle birlikte sağ çizgi bu süreçlerin dışında kalamamış, zamanla kendisi de sanayileşme-kalkınma paradigmasında bir “taraf” olmuştur. Demokrat Parti’den Adalet Partisi’ne, oradan da liderliğini Erbakan’ın yaptığı siyasal oluşumlara bu açıdan bakmak mümkündür.

Nihayet, önce neoliberal geçiş, hemen ardından 1990 sonrası yeni boyutlar kazanan küresel entegrasyon dönemi, sağ çizgiyi, yeni paradigmanın “tarafı” olmanın ötesinde bu kez ülkedeki başlıca aktörü konumuna getirmiştir.

Bu durumda AKP’nin, hepsi sermaye birikim süreçlerine adaptasyon anlamına gelmek üzere “maneviyattan maddiyata geçiş”, dünyevi olanla özdeşleşme, uluslararası kapitalizmle bütünleşme gibi alanlarda kendi geleneğinden “koptuğunu”, buna karşılık bunların hepsinin Cumhuriyet’in temel felsefesini reddederek, Türkiye’yi ideolojik ve kültürel anlamda batıdan doğuya kaydırarak gerçekleştirilebileceği düşüncesiyle de geleneği süreklileştirdiğini söyleyebiliriz.

Önemli olan nokta, burada bir çelişki ya da eklektizm olmadığının görülmesidir.

Gerçekten de AKP, neoliberal politikalar, sermaye akışları anlamında dünya piyasalarıyla tam bütünleşme ve sosyalist sistem sonrası dünyanın Orta Doğu bölgesinde belirli ihtiyaçları karşılama gibi olmazsa olmazlar dışında, ülkeye istediği şekli verebileceği düşüncesiyle yola çıkmıştır. Bu düşüncede, içinde bulunulan sisteme aykırılık taşıyan herhangi bir yan olduğunu düşünmek mümkün değildir.

İçeriye baktığımızda da benzer bir durum görüyoruz: AKP, sermaye sınıfının yerleşik ve döneme göre

değişebilen ihtiyaçlarını karşıladığı sürece ideoloji, siyaset, hukuk ve kültür gibi alanlarda, rejimde, devletin yerleşik kurumlarında yapacağı değişikliklerin bu sınıftan tepki çekmeyeceğini görmüştür ve burada da yanlışılanmamıştır.

Demokrasi kapitalizmin olmazsa olmazı mı?

Gelinen bu noktada, sol düşünceye damgasını vuran, AKP değerlendirmelerine de değse bile bunu aşan genellikte bir zaafa işaret etmek istiyoruz.

Bir üretim tarzı olarak kapitalizmin kendine en uygun düşen siyasal formun çoğulcu, demokratik-parlamentar rejim olduğu teorik bir soyutlamadır. Bu soyutlamadan hareketle sermaye sınıfının her zaman ve her yerde bu rejimi isteyeceği sonucuna varmak büyük bir hatadır. Ne kadar doğru ve tutarlı görünürse görünsün her teorik soyutlamanın içi tarihsel dönemlerin, birikim süreçlerinin ve sınıf mücadelelerinin taşıdığı özelliklerle dolar ve bu “doluluk” baştaki teorik soyutlamayı çelebilir de...

Türkiye’de aydınlanmanın, batılılığın, modernleşmenin bir dönem kapitalizmin gelişmesiyle birlikte yürümesi bir kural değil, dönemsel bir örtüşmenin sonucudur. Günümüz kapitalizmi ise küreselleşmenin, piyasanın ve sermaye akışlarının, özetle birikim süreçlerinin engelsiz işlemesi koşuluyla üstyapısal oluşumlar konusunda fazla titizlik sergilememektedir. AKP de bu “serbestliği” görüp bundan sonuna kadar yararlanma niyeti taşıyan bir siyasal oluşumdur; yoksa kapitalizm açısından bir “aykırılık” değil...

Tekrar edelim: AKP iktidarının, kendi rasyonalitesine sahip bir düzen olarak kapitalizmle de bağdaşmadığı düşüncesi, bu üretim tarzını yalnızca üst soyutlama düzeyinde değerlendiren, bu nedenle de gerçekte karşılığı olmayan bir düşüncedir.

Çelişkiler yumağı

15 yıllık AKP iktidarının bugün Türkiye’yi getirdiği noktada bir çelişkiler yumağıyla karşı karşıyayız.

Ancak, az önce de belirttiğimiz gibi, çelişki ya da bağdaşmazlıklardan başlıcası, bu iktidarın niteliği ile kapitalizmin kendi “rasyonalitesi” arasında değildir. Eğer emperyalizmden söz edeceksek, bu iktidar ile emperyalizmin bugünkü genel eğilimleri arasında da değildir.

Birincisi (kapitalizm): AKP iktidarının belirgin özelliklerinden biri olan, sermaye birikim süreçlerine rant, talan, yağma vb. boyutlarının eklenmesi, aynı zamanda günümüz kapitalizminin temel özellikleri arasındadır. İlk birikim (primitive accumulation) olgusu, kapitalizmin tarihinde belirli bir “ön” aşamaya

tekabül etmenin ötesinde günümüzde sistem içi bir olgu olarak yerleşiklik kazanmıştır. Başka bir deyişle, zamanında kural, norm, etik, vb. dışı görülen ne varsa artık kapitalizmde facto kuraldır, normdur ve etikdir; dolayısıyla AKP iktidarının günümüz kapitalizmine bu açıdan "aykırı" bir yerde durduğunu söylemek mümkün değildir.

İkincisi (emperyalizm): "İki kutuplu" dünya sisteminin var olduğu dönem, özellikle 1945 ile 1991 arası dünya için geçerli olan emperyalizm ve anti-emperyalizm yerleştirmelerine bugün farklı bir gözle bakmak gerekmektedir. Günümüz dünyasında kendi içinde az çok bütünlük sağlamış, üzerinde mutabakata varılmış genel amaç ve hedeflerin tek tek ülkelerin dış siyasal yönelimlerinde belirleyici olduğu bir emperyalist sistemden söz etmek mümkün değildir. Daha doğrusu, ortada elbette emperyalizm vardır; ama gerek baş aktörleri gerekse "yardımcı oyuncular" yekpare bir sistem oluşturmamaktadır.

Bu boşluk, Türkiye gibi ülkelere geçmiştekine göre oyun oynayabileceği daha geniş alanlar açmaktadır. AKP iktidarı da kendi dış politika ilişkilerinde bu boşluktan yararlanmaya çalışmış, bu yönde belirli adımlar atmıştır. Yanlış hesapların ve bunun sonucunda atılan yanlış adımların AKP politikalarını baş aktörlerle "ters düşürdüğü" durumlar olmuştur, vardır; ama "emperyalizmle çelişki" başka bir şeydir ve hiç olmayan da budur.

Bu iki alanda gerçek anlamda çelişkiden söz edilemeyeceğini söylüyorsak, o zaman "çelişkiler yumağı" nerede?

Burada, bir siyasal iktidar olarak AKP'nin çelişkilerinin ötesinde toplumun geneline damgasını vuran başka çelişkilerden de söz etmek durumundayız. Burada "çelişki" kavramını bağdaşmazlığı da içerecek biçimde kullandığımızı ekleyelim.

Açmaz yaşayan sadece AKP mi?

AKP iktidarının ortaya çıkardığı başlıca çelişki, bu iktidarın Türkiye toplumuna vermek istediği yeni şekil ile bunu kabul etmeyen, farklı siyasal-ideolojik yönelimlere sahip geniş kesimler arasındadır. Bunun sonucunda bugün Türkiye fiilen iki kampa ayrılmış durumdadır.

"Kamplaşma", siyasal açıdan karşıt konumları, saflaşmaları aşan daha genel ve sürdürülmesi mümkün olmayan bir durumu ifade eder. Siyasal karşıtlıkların belirli ortamlarda farklı biçimler alarak sürmesi, sürdürülmesi mümkün olabilir, ama kamplaşma başka bir şeydir; ya açık bir diktatörlüğe ya da sonucu kestirilemeyecek bir iç savaşa evrilmesi beklenir.

AKP de Türkiye de bugün böyle bir noktaya gelmiştir.

AKP iktidarının, içerde sermaye sınıfının kimi kesimleriyle, dışarda emperyalist odaklarla ve bölgedeki kimi ülkelerle yaşadığı gerilimlerin ve "konjonktürel çelişkilerin" bir şekilde üstesinden gelmesi mümkündür. Ancak, toplumun yarısıyla yaşadığı zıtlaşmayı hangi yolu denerse denesin aşması mümkün görünmemektedir.

Daha güçlü, daha geniş destek bulan bir iktidar olma fırsatını da "Kürt sorununda" kaçırmıştır.

Ayrı bir tartışma başlığıdır ve bizce "çözüm sürecinden" sonra gerek AKP iktidarının gerekse genel olarak Kürt siyasetinin kendi projeksiyonlarında yer alan unsurların bağdaşmazlığı bu alanda bir tıkanma yaratmıştır ve aşılması da şimdilik pek mümkün görünmemektedir.

Ancak, "çelişkiler yumağı" denilmişse bu sayılanlardan ibaret kalmaması gerekir.

Çelişkiler yumağının bir başka veçhesi de AKP karşıtı geniş kesimlerle ilgilidir.

Bu kesimlerin sorunu, AKP karşıtı konumda yer alırken neyi istediklerini bilip bilmedikleriyle, biliyorlarsa bildiklerinin günümüzde karşılığı olup olmadığıyla ilgilidir.

Daha açık bir deyişle sorun, AKP karşıtı geniş kesimlerin daha ilerisine bakamamaları, "daha ilerisi" olarak düşündüklerinin ise hep geriye referanslarla şekillenmesidir.

AKP iktidarının, örneğin 1930'larla sorunu vardır; ama çözüm 1930'lara dönülmesiyle bu "çözümün" de günümüz kapitalizmiyle kesin bağdaşmazlığı vardır.

Çözüm, örneğin sosyal demokrasidir deniyorsa, bugünkü kapitalist sistemde yeri, karşılığı, gerçekliği yoktur.

Çözüm, örneğin kapitalizm çerçevesinde kuvvetler ayrılığı ilkesinin gözetildiği, çoğulcu, parlamenter-demokratik rejim deniyorsa, bir, bugün egemen sınıfların ve siyaset erbabının pek önem vermedikleri bir duyarlılıktır ve iki, Türkiye'nin ayarları son 15 yıl içinde buraya dönülmesini imkânsız kılacak kadar değiştirilmiştir.

Ya sosyalizm?

Onun için de "henüz gerçekçi değil" diyeceklerdir.

O zaman bağlayalım: Bugün AKP karşıtı geniş kesimlerin kendi açmazlarının ve çelişkilerinin AKP'ninkilerden aşağı kalır yanı yoktur.

Bu nedenle "çelişkiler yumağı" dedik...